

КИР'ЯЗОВА

Тетяна Олександрівна

УДК 336.2 (477)

ЧУЛАК

Наталія Іванівна

**ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ
УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТА МОЖЛИВІ
ДЖЕРЕЛА ЗБІЛЬШЕННЯ****INCOME OF THE STATE BUDGET OF
UKRAINE: PROBLEMS OF
FORMATIONS AND POSSIBLE
SOURCES OF INCREASE**

к. е. н., ст. викладач, Одеський
національний економічний
університет

студент, Одеський національний
економічний університет

Стаття присвячена визначенню проблем формування доходів Державного бюджету України. Проаналізовано склад і структуру доходів Державного бюджету за останні роки. Визначено шляхи подолання зазначених проблем та запропоновано можливі джерела збільшення доходів Державного бюджету України.

Статья посвящена определению проблем формирования доходов Государственного бюджета Украины. Проанализирован состав и структуру доходов Государственного бюджета за последние годы. Определены пути преодоления указанных проблем и предложены возможные источники увеличения доходов государственного бюджета Украины.

The article is devoted to defining problems of income state budget of Ukraine. It analyzed the composition and manner, the structure of the state budget revenues in recent years. The ways of overcoming these problems and suggests possible sources of increasing revenues of the state budget of Ukraine.

Ключові слова: доходи Державного бюджету, державні доходи, податкові доходи, бюджетно-податкова політика, проблеми формування доходів, шляхи збільшення доходів

Ключевые слова: доходи Государственного бюджета, государственные доходы, налоговые доходы, бюджетно-налоговая политика, проблемы формирования доходов, пути увеличения доходов

Keywords: state budget revenues, state revenues, tax revenues, fiscal and budget policy, revenue generation issues, ways to increase revenues

ВСТУП

В сучасних економічних реаліях проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Недоліки законодавства, превалювання застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці утруднюють наповнення бюджету.

Дослідження проблем формування дохідної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення.

Питання наповнення державного бюджету завжди було й буде актуальним для України. Тому на нинішньому етапі розвитку дохідної частини Державного бюджету України актуальним є виявлення проблем формування доходів бюджету, вдосконалення регулювання, виявлення шляхів збільшення й раціонального використання дохідної частини бюджету.

Проблемами формування доходів Державного бюджету України, пошуком додаткових джерел збільшення дохідної частини бюджету займається

велика кількість вітчизняних та закордонних науковців, а саме: Пасічник Ю.В., Базилевич В.Д., Опарін В.М., Д'яченко Я.Я., Василенко Л. І., Єрмошенко Л. В., Огонь Ц. Г., Владимиров К. М., Абсава Л. О., Фліссак Н. та інші.

МЕТА РОБОТИ полягає у дослідженні теоретичних та практичних аспектів формування доходів Державного бюджету України, виявленні основних проблем у формуванні дохідної частини бюджету та обґрунтування можливих шляхів підвищення доходів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи стали нормативно-правові акти, наукові праці, матеріали періодичних видань та ресурси Internet. Під час виконання дослідження використано методи аналізу, порівняння, узагальнення, спостереження, класифікації та групування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Незважаючи на те, що велика кількість науковців працюють у напрямку вдосконалення процесу формування дохідної частини Державного бюджету, виявлення можливих резервів її збільшення, багато питань ще залишаються не вирішеними, а саме: проблема щорічного невиконання бюджету; прийняття Державного бюджету з дефіцитом;

наявність порушень та недоліків у формуванні доходів Державного бюджету, що викликані неналежним контролем за процесом формування дохідної частини бюджету; відсутнє чітке визначення складу доходів, що закріплені за загальним та спеціальним фондами; проблема реалізації стратегічного планування на практиці; неефективна бюджетно-податкова політика.

До основних проблем бюджетно-податкової політики належать:

- нестабільність та недосконалість бюджетно-податкового законодавства, що негативно впливає на формування податкових надходжень та їх виконання, сприяє розширенню впливу на цей процес політичних, корпоративних та інших факторів;

- високий податковий тиск;

- надання податкових пільг, які впливають на ефективність формування доходів бюджету. Безсистемне та невиправдане надання податкових пільг (велика кількість податкових пільг для одних підприємств означає високі податкові ставки для інших, що змушує останніх ховати свої доходи з метою збереження конкурентоздатності), звільнень від оподаткування та масштабне ухилення від сплати податків звужує базу оподаткування;

- зростання державного боргу, у тому числі й податкового;

- значна нерівномірність розподілу податкового тягаря внаслідок масштабного ухилення від сплати податків. В Україні функціонує високий рівень тіньової економіки, який складає 60-70% ВВП. Тіньова економіка здійснює безпосередній прямий вплив на систему макроекономічних показників, призводить до зростання податкового тягаря у легальному секторі, звуження фіскальної бази, необхідної для формування дохідної частини бюджету та виконання державою своїх функцій;

- надмірна фіскальна спрямованість податкової системи та неврахування інших завдань, таких як стимулювання інвестиційно-інноваційного розвитку та підприємницької діяльності.

Окрім зазначених проблем при дослідженні даної теми привертає увагу наступний недолік: відсутнє єдине чітке визначення терміну «доходи Державного бюджету». Законодавчо, у ст. 2 Бюджетного кодексу України надається визначення поняття «доходи бюджету» [1]. Окрім цього, у ст. 29 визначається склад доходів Державного бюджету, який коректується Законом України «Про Державний бюджет» на відповідний рік і затверджується Верховною Радою України.

У таблиці 1 згруповані основні складові доходів Державного бюджету України, представлено їх динаміку та питому вагу за 2010 – 2015 роки.

Таблиця 1

Склад і структура доходів Державного бюджету України за 2010 – 2015 рр.

[складено за даними Державної казначейської служби України [5]]

Доходи, млрд. грн.	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові	166,9	261,6	274,7	262,8	280,2	409,4
у % до загальної суми	69,37	83,15	79,39	77,48	78,47	76,57
Неподаткові	65,0	49,1	68,3	72,8	68,3	120,0
у % до загальної суми	27,02	15,61	19,74	21,46	19,13	22,44
Доходи від операцій з капіталом	0,6	0,5	1,2	0,3	0,9	0,2
у % до загальної суми	0,25	0,16	0,35	0,09	0,25	0,04
Трансферти	6,9	3,2	1,6	3,1	7,5	4,9
у % до загальної суми	2,87	1,02	0,46	0,91	2,10	0,92
Цільові фонди	1,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
у % до загальної суми	0,50	0,06	0,06	0,06	0,06	0,04
Всього	240,6	314,6	346,0	339,2	357,1	534,7
у % до загальної суми	100	100	100	100	100	100

Дані таблиці свідчать, що доходи Державного бюджету України за 2010 – 2015 роки мають тенденцію до зростання. Основне навантаження з наповнення дохідної частини Державного бюджету за вакантний період лягало на податкові надходження, частка яких коливається в розмірі від 69% до 83%. Домінування податкових надходжень у дохідній частині бюджету країни є характерною особливістю будь-якої розвинутої країни світу [4, с. 244]. На частку неподаткових надходжень припадає близько 15 – 27% від загального обсягу доходів. Частка доходів від операцій з капіталом, трансфертів та цільових фондів коливається в межах 2 - 4%.

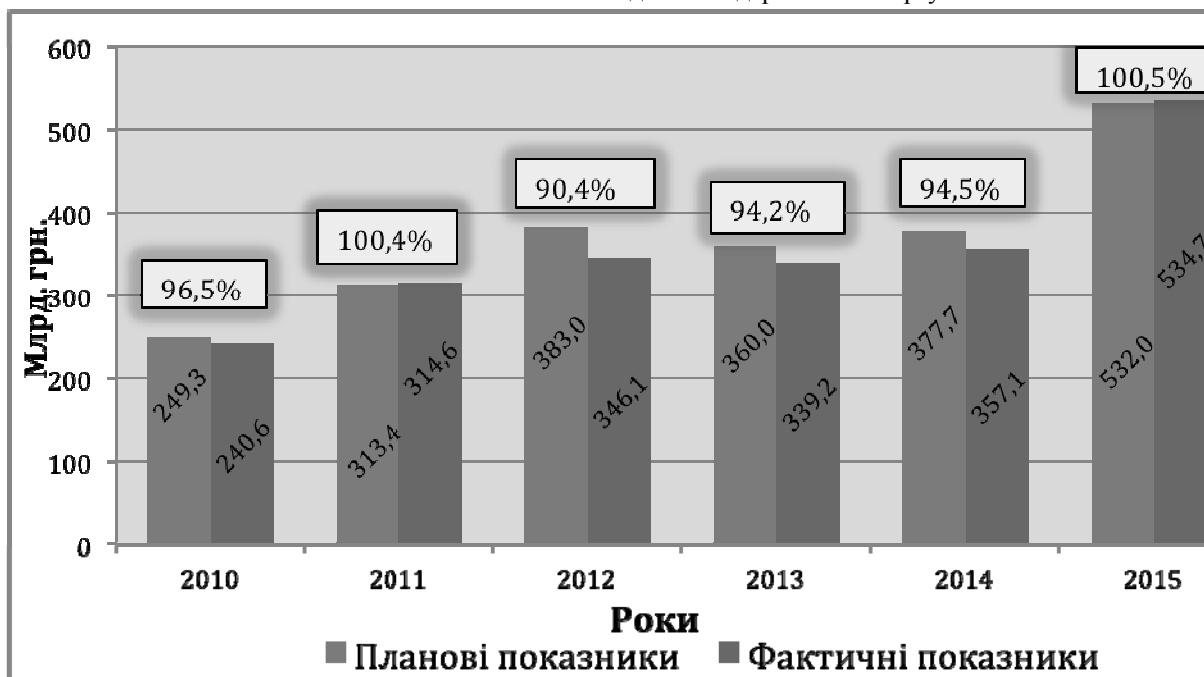
Основними чинниками збільшення доходів бюджету у 2011 році стало підвищення на 56,7% податкових надходжень, що пов'язано зі змінами у бюджетній класифікації [3, с.143]. На збільшення дохідної частини у 2015 році вплинули розподіл доходів між Державним і місцевими бюджетами та зростання інфляції (за оцінкою Рахункової палати девальвація гривні до долара США на 52,2% і до євро на 36,3 % призвела до збільшення доходів Державного бюджету на 69,8 млрд. грн.).

Щорічно при виконанні бюджету постає проблема перевищення планових показників над фактично отриманими (рис. 1). За останні п'ять років

виконання Державного бюджету відбулося лише у 2011 та 2015 роках.

Головним результатом виконанням дохідної частини Державного бюджету у 2011 році став вищий, порівняно з попереднім роком, рівень фіскальних надходжень внаслідок упровадження з 1 січня 2011 року Податкового кодексу. Результатом перевиконання річного плану 2015 року став більший (на 8,6%) порівняно з планом рівень неподаткових надходжень.

Особливу увагу заслуговує проблема щорічного прийняття Державного бюджету з дефіцитом. При цьому порушується один з найбільш важливих принципів бюджетної системи – принцип збалансованості. Але наявність дефіциту бюджету ще не означає незбалансованість у тому випадку, якщо досягнуто рівність між витратами і сумарною величиною бюджетних надходжень. При прийнятті бюджету з дефіцитом така рівність досягається, частіше всього, за рахунок запозичень, що призводять до появи державного боргу.

Рівень виконання планових показників

Рис. 1. Рівень виконання доходів Державного бюджету України у 2010 – 2015 рр. (Складено за даними Державної казначейської служби України [5])

Крім того, однією з проблемою формування дохідної частини Державного бюджету є наявність порушень та недоліків, що пов'язані: з недоплатами до бюджету; з несвоєчасним та неповним перерахуванням дивідендів, що належать державі; з неналежним контролем за правильністю нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів тощо.

В процесі формування доходів Державного бюджету у 2015 році було виявлено наступні порушення та недоліки, які представлені на рис. 2.

На процес формування доходів Державного бюджету України негативно впливають постійні зміни переліку доходів, що закріплені за складовими частинами Державного бюджету. Склад доходів

загального і спеціального фондів щорічно зазнають змін, які наводяться у ст. 10 ЗУ «Про Державний бюджет».

На сьогоднішній день у сфері бюджетно-податкової політики фіскальна функція податків переважає регулюючу. У платників податків складається таке враження, що податковий прес є непосильним, адже система оподаткування в Україні непрозора та складна. Податкове законодавство не відрізняється досконалістю, а скоріше дуже заплутано. На формування дохідної частини Державного бюджету, а саме податкових надходжень, та на рівень виконання бюджету негативно впливає недосконалість та нестабільність податкового законодавства.

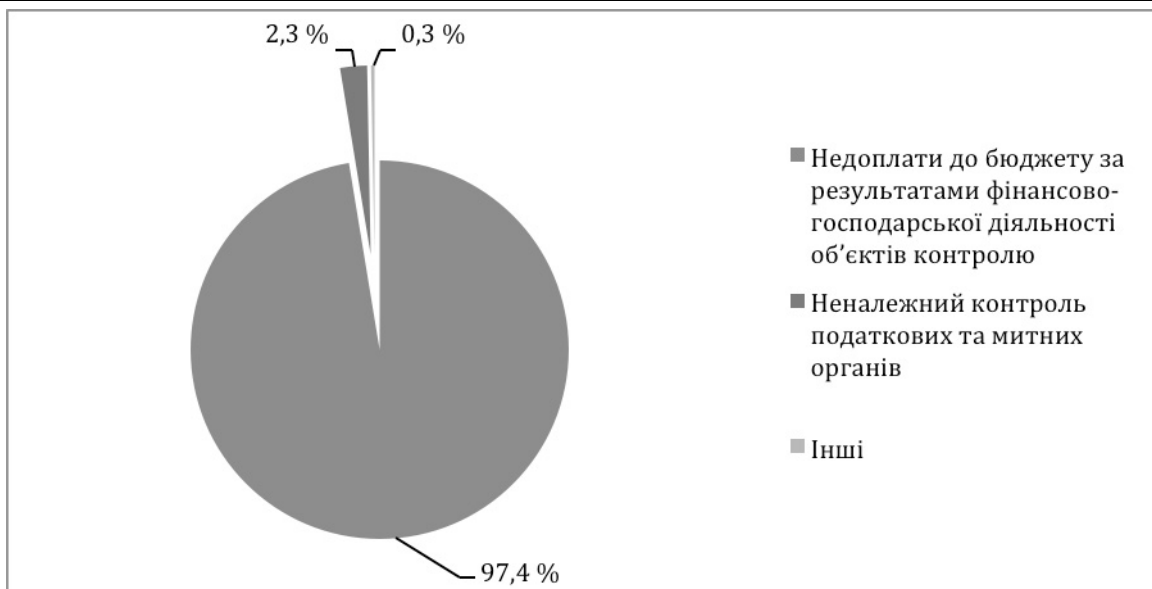

Рис. 2. Структура порушень та недоліків у формуванні доходів Державного бюджету, виявлених у 2015 році [6]

Моніторинг виконання дохідної частини Державного бюджету останніх років свідчить про те, що прогнозування доходів бюджету в Україні має досить невисокий рівень достовірності. Для розробки Державного бюджету України важливим є реальне визначення та повне виконання дохідної частини бюджету, оскільки він розробляється на її базі. Аби запобігти негативних наслідків виконання доходів бюджету на усіх стадіях бюджетного процесу має здійснюватися моніторинг із застосуванням аудиту, аналізу та постійного контролю за стягненням податків, зборів і обов'язкових платежів та мобілізацією доходів бюджету відповідно до визначених планових передбачень на бюджетний рік. При цьому необхідно забезпечити своєчасну розробку, експертизу, всебічне обговорення й затвердження Верховною Радою проекту «Закону про Державний бюджет» не пізніше грудня кожного поточного року на черговий рік.

Держава повинна формувати свою бюджетну політику так, щоб досягалось скорочення бюджетного дефіциту. Це можливо при реалізації заходів, які сприяли б одночасно підвищенню доходів бюджету та скороченню державних видатків. До таких заходів можна віднести наступні:

- інвестування бюджетних коштів у розвиток галузей, які втілюють у виробництво наукові досягнення та визначають рівень економічної потужності держави;
- використання субсидій та грантів для створення сприятливих умов господарювання та стимулювання виробництва;
- залучення іноземного капіталу до України.

Для скорочення порушень та недоліків у процесі формування доходів Державного бюджету необхідно впровадити цивільно-правові методи державного контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків фізичними і юридичними особами: вжити заходів до недопущення порушення законодавства; створити в країні такі економічні, соціальні й правові

умови, за якими правильно сплачувати податок було б вигідніше, аніж ухилитися від їх сплати.

Вагоме значення у вдосконаленні процесу формування доходів Державного бюджету України залежить від покращення чинної бюджетно-податкової політики, оскільки:

- в структурі доходів Державного бюджету України основну частку складають податкові надходження;
- характер стягнення податків безпосередньо впливає на соціальний стан населення, рівень його життя.

Вирішення проблем бюджетно-податкової політики має розпочатися, по-перше, з прийняття ефективного законодавства, забезпечення його стабільності, простоти й однозначності в трактуванні. По-друге, проведення інвентаризації діючих пільг та пільгових режимів з метою оцінки їх ефективності та доцільності.

Виходячи з досвіду розвинених країн, що найчастіше надають пільги на умовах податкового кредиту, можна запропонувати наступне впорядкування податкових пільг в Україні: пільги не повинні бути особистими (надаватися окремим платникам), вони повинні мати цільовий характер. Тобто суми, які підприємства отримують в якості відрахувань від податкової бази, а також зменшення податкового зобов'язання мають розглядатися як субсидії і використовуватися на законодавчо встановлені цілі.

По-третє, необхідна переорієнтація податкової політики із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання. З точки зору державного регулювання економіки найважливіше значення має регулююча функція податків. За її допомогою держава гармонізує свої інтереси з інтересами платників. Однак тільки регулююча функція податків не в змозі гарантувати відповідність дій платників вимогам загальнодержавних інтересів. Як приклад, податок на прибуток підприємств недостатньою мірою виконує регулятивні функції. Для їх

підвищення необхідно диференціювати ставки залежно від розміру отриманого підприємством прибутку, при чому ступінь диференціації не повинен бути надто великим.

З метою фінансування соціальних програм, державного будівництва та соціально-економічного розвитку держава потребує відчутного збільшення абсолютного обсягу бюджетних видатків. Визначені конституційні повноваження та зобов'язання держави у своєму розвитку потребують стабільних і реальних доходів Державного бюджету. Між тим, ця потреба не повинна ототожнюватися з можливістю значного збільшення позичкового фінансування бюджету, особливо - із зовнішніх джерел. Економічна стратегія держави має бути спрямована на пошук альтернатив позичковому фінансуванню.

Запровадження стратегічного бюджетного планування надасть можливість збільшити доходи Державного бюджету. Оцінюючи стратегічні напрями розвитку для України доцільно враховувати, що, в першу чергу, необхідно забезпечити: підвищення добробуту та стабільність соціального захисту населення; зростання інвестицій в реальний сектор економіки; підвищення конкурентоспроможності економіки держави; модернізацію базових галузей економіки держави, орієнтація на структурно-інноваційну модель економічного розвитку. Реалізація зазначених стратегій розвитку надасть можливість збільшити дохідну частину Державного бюджету, а саме:

- для підвищення добробуту населення та стабільності соціального захисту населення необхідно забезпечити зростання реальних заробітних плат і соціальних платежів та стримувати зростання інфляції, що надасть змогу збільшити рівень податкових надходжень від зростаючого попиту;

- зростання конкурентоспроможності економіки держави, орієнтація на структурно-інноваційну модель економічного розвитку, збільшення інвестицій в реальний сектор економіки та модернізація базових галузей можливе за рахунок заохочення до застосування інновацій у виробництві (пільгове оподаткування підприємств, що створюють та/або застосовують інновації, надання дотацій з Державного бюджету для розробки інноваційних технологій); забезпечення стабільної податкової політики, що сприятиме інвестуванню у вітчизняну економіку; політична стабільність у державі. Зазначені шляхи вплинуть на зростання ВВП, зайнятості, а отже і збільшення доходів Державного бюджету України.

ВИСНОВКИ

Задля усунення існуючих проблем наповнення дохідної частини Державного бюджету пропонуються

наступні заходи: здійснення моніторингу із застосуванням аудиту, аналізу та постійного контролю за стягненням податків та мобілізацією доходів бюджету; своєчасна розробка, експертиза, всебічне обговорення й затвердження Верховною Радою проекту «Закону про Державний бюджет»; залучення іноземного капіталу до України; забезпечення стабільності, простоти й однозначності в трактуванні податкового законодавства; проведення інвентаризації діючих пільг та пільгових режимів з метою оцінки їх ефективності та доцільності; переорієнтація податкової політики із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання тощо. До відчутного збільшення абсолютного обсягу надходжень до бюджету позитивно вплине запровадження стратегічного бюджетного планування, серед основних напрямків якого можна виділити: підвищення добробуту та стабільність соціального захисту населення, зростання інвестицій в реальний сектор економіки, підвищення конкурентоспроможності економіки держави, модернізацію базових галузей економіки держави тощо.

Усі вищевказані пропозиції, за умов їх ретельного дотримання й виконання, позитивно вплинуть на формування дохідної частини Державного бюджету та призведуть до відчутного збільшення доходів.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Податковий кодекс України від від 02.12.2010 р. № 2755-VI VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Бачо Р.Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах [Текст] / Р.Й. Бачо, Е.Й. Иллар, С.Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. — 2014. — Вип. 42, Ч. 1. — с. 140-145.
4. Данилюк М. М. Вплив виконання державного бюджету на макроекономічну стабільність в Україні [Текст] / М.М. Данилюк // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет – Тернопіль :Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2013. – Том 14. – №1. – с. 241-247.
5. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>
6. Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk>